

Slutrapport för *etapp ett* i Elvis-projektet:

”Växelvís boende – ett socialt experiment eller bäst för barnen?”

Projektgrupp: Malin Bergström, Emma Fransson, Anders Hjern

CHESS, Stockholms Universitet & Karolinska Institutet

Projekttid etapp ett: augusti 2011- juli 2012

Finansiär: Länsförsäkringsbolagens Forskningsfond

Sammanfattning

Denna rapport beskriver bakgrunden till Elvisprojektet ”Växelvis boende – ett socialt experiment eller bäst för barnen?” samt resultat från de delar som ingått i avslutade etappen 1 och en överblick för den planerade etapp 2. I hela projektet har följande studier planerats:

	Beskrivning	Material
Studie 1	Psykisk hälsa och livstillfredsställelse hos unga med växelvis boende i jämförelse med unga med andra boendeformer.	Nationell enkätstudie med över 172.000 elever i årskurs 6 och 9 år från 2009 som insamlats av SCB på uppdrag av Socialdepartementet.
Studie 2	Levnadsvillkor och socialt liv hos 10-18 åringar med växelvis boende och andra boendeformer.	Kohortstudie med material från SCBs årliga intervjuundersökning (Barn-Ulf) för åldrarna 10-18 år. Intervjuer från år 2007-2011, cirka 5.000 barn.
Studie 3	Stress, känslomässigt välbefinnande och tillfredsställelse med relationer inom och utanför familjen hos 10-18 åringar med växelvis boende och andra boendeformer.	Kohortstudie med material från SCBs årliga intervjuundersökning (Barn-Ulf) för åldrarna 10-18 år. Intervjuer från år 2007-2011, cirka 5.000 barn.
Studie 4 (ny databas sedan första projektplanen)	Förekomst av växelvis boende i Norden för barn 2-18 år. Psykisk hälsa, social situation och välbefinnande främst hos barn 2-10 år i relation till boendeform.	Kohortdata med 9.500 barn från <i>Barns hälsa och välfärd i Norden</i> , från 2011, med slumpvisa urval barn från Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige som samlats in av respektive lands motsvarighet till SCB.
Studie 5	Deskriptiv studie av växelvis boende för barn under 4 år, föräldrars erfarenheter samt bakgrund till boendeformen.	Djupintervjuer med 40 föräldrar till barn under 4 år som bor växelvis.

Under etapp 1 i Elvisprojektet ”Växelvis boende – ett socialt experiment eller bäst för barnen?” har de planerade studierna och aktiviteterna genomförts enligt plan. Studie 1 har publicerats på svenska i samarbete med Socialstyrelsen (1) och ett engelskt manus föreligger. Rekryteringen för studie 5 har gatt över förväntan varför datainsamlingen har kunnat avslutas, intervjuerna har transkriberats och preliminära analyser har gjorts. Etikansökan har erhållits för studie 2 och 3. Ett nytt datamaterial på 1200 barn från samtliga nordiska länder har beställts för studie 4.

Elvisprojektet ”Växelvis boende – ett socialt experiment eller bäst för barnen?” har rönt mycket stor uppmärksamhet. En artikelserie i Sveriges största morgontidning har publicerats och inslag om projektet har sänts i samtliga nyhetssändningar på tv, flera radiokanaler samt i tidningar över hela landet. Brasiliansk tv och tyska media har också rapporterat. Forskargruppen har knutit internationella kontakter och hållit en välbesökt workshop på en världskongress i Kapstaden.

Studie 1 bygger på en totalundersökning av samtliga barn i årskurs 6 och 9 i Sverige. Resultaten visar att växelvis boende är vanligare i Sverige än man tidigare trott och omfattar var tionde ungdom i åldrarna 12 och 15 år. Boendeformen är i princip lika vanlig över landet. Däremot bor barn med svenskt ursprung betydligt oftare växelvis än barn med utländskt ursprung som oftare bor enbart med sina mammor. Boendeformen förefaller vanligare hos föräldrar med hög utbildningsnivå. Risken för psykisk ohälsa, låg livskvalitet, bristande skoltillfredsställelse och mobbning är högre för unga med separerade föräldrar än för dem i kärnfamilj. Barn som bor växelvis rapporterar dock genomgående bättre psykisk hälsa, högre livskvalitet, större skoltillfredsställelse och lägre utsatthet för mobbning än unga som bor enbart eller mest med en förälder efter en separation. Resultaten är samstämmiga genom samtliga utfall och kan delvis förklaras av ungdomarnas tillfredsställelse med sina relationer till föräldrarna och sina egna ekonomiska resurser. Resultaten pekar på att en stadigvarande vardagskontakt med båda föräldrarna i allmänhet är gynnsam för unga i de här åldersgrupperna, även om det innebär att barnen måste flytta mellan två hem.

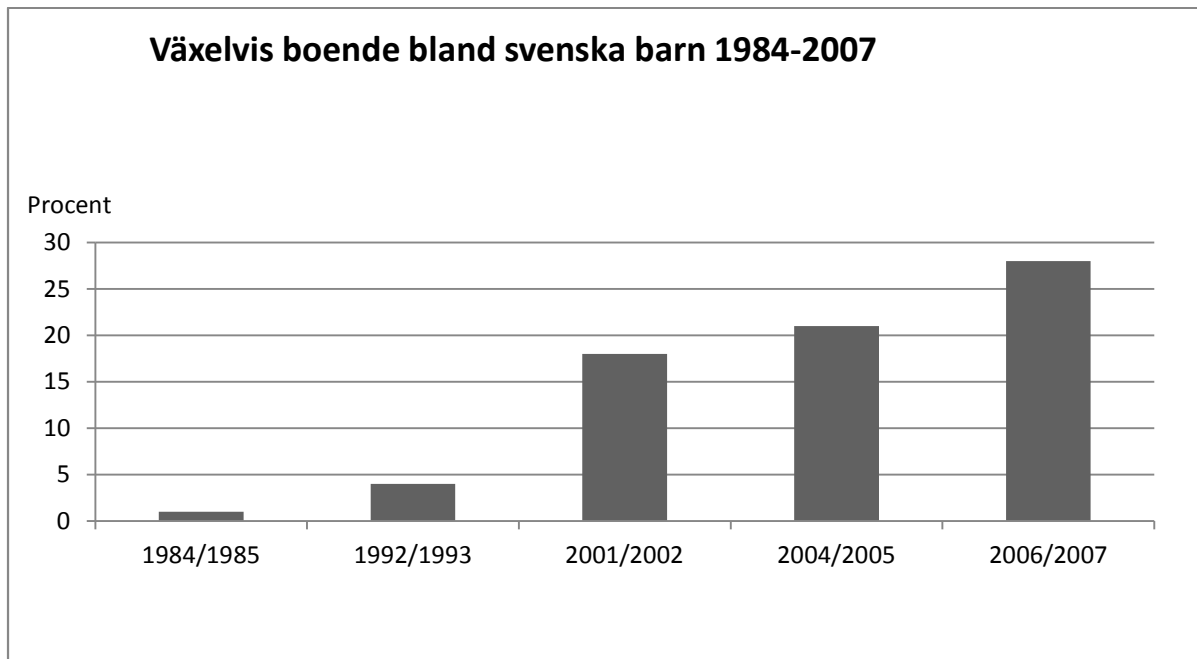
Preliminära resultat från Studie 5, den pågående intervjustudien med föräldrar till barn under 4 år, visar att familjer med små barn organiserar boendet på många olika sätt. Vissa byter varannan dag, några varje vecka medan andra har två- och tre dagars system som rullar över längre perioder. Hur nöjda föräldrarna är med boendeformen påverkas av faktorer som kvaliteten på samarbetet mellan föräldrarna och deras inställning till boendeformen. Att ha lågt förtroende för den andra föräldern, bristfällig kontakt eller starka känslor kring separationen, förefaller ha samband med otillfredsställelse. Flera pappor beskriver stark oro för att mista rätten att vara med sina barn. Många föräldrar har intensiv kontakt, umgås vid bytena eller träffas i varandras veckor för att underlätta för barnet att få ihop sina världar.

Betydelse

Andelen barn som bor växelvis, det vill säga omväxlande och ungefär lika mycket hos sina föräldrar efter en separation, har ökat betydligt de senaste decennierna. Fenomenet är bristfälligt studerat trots att det berör så många. Det finns mycket få studier av svenska ungdomar och för yngre barn saknas helt forskning. Växelvis boende är också omdiskuterat, framför allt för små barn. Idag baseras rådgivning och rekommendationer till föräldrar som separerar därför på klinisk erfarenhet och utvecklingspsykologisk teori. Studierna i Elvis-projektet "Växelvis boende – ett socialt experiment eller bäst för barnen?" belyser växelvis boende ur flera olika perspektiv och inkluderar föräldrar och barn 0-18 år. Kunskap från dessa färdigställda och planerade studier belyser en boendeform som idag berör 130,000 svenska barn. Resultaten får därmed betydelse som empiriskt underlag för rådgivning och policy. Redan i uppstarten av projektet har ett omfattande medieintresse för projektet märkts. Socialstyrelsen har som en konsekvens av uppmärksamheten kring projektet dragit tillbaka sin tidigare kunskapsöversikt i ämnet. I forskargruppen kontaktas vi dagligen av föräldrar, jurister, socialarbetare och forskare med intresse för ämnet. Även internationellt har projektet mött stort intresse.

Bakgrund till Elvis-projektet "Växelvis boende – ett socialt experiment eller bäst för barnen?"

Varje år upplever ungefär 50,000 svenska barn att deras föräldrar separerar. Risker är lika stora för barn i olika åldrar och sammanlagt har ungefär en halv miljon svenska barn separerade föräldrar (2). För de flesta har föräldrarna fortsatt gemensam vårdnad efter skilsmässan (3-5) men traditionellt har de flesta barn bott enbart med sin mamma. Detta är vanligast också i andra länder i västvärlden (6-8). Under de senaste tjugo åren har dock växelvis boende blivit vanligare både i Sverige, se figur 1, och i andra länder, (6, 9, 10) i västvärlden.

Figur 1 Källa Statistiska Centralbyrån

Att fler barn bor växelvis tros bero på ökad jämställdhet i föräldraskapet och kvinnors starkare ställning på arbetsmarknaden samt förändringar i familjerättslagstiftningen (6). Gemensam vårdnad är sedan 1998 utgångspunkt då föräldrar separerar om inte föräldrarna kommer överens om enskild vårdnad (5). Det innebär att alla beslut som är av vikt för barnet ska fattas av föräldrarna gemensamt. Rätten har också möjlighet att besluta om växelvis boende även om någon av föräldrarna vill att barnet endast bor med ena föräldern. Gemensam vårdnad ger barn möjlighet till nära kontakt med båda sina föräldrar och ger föräldrarna samma möjligheter att ta ansvar för barnet, vilket är i enlighet med barnkonventionens artiklar 9.3 och 18.1 (11).

Risken för känslomässiga problem, bristande social anpassning och sänkt välbefinnande är ökad hos barn till separerade föräldrar (12-16) framför allt hos pojkar (17, 18). Faktorer som påverkar barns välbefinnande är förlust av kontakt med en förälder, föräldrarnas konfliktnivå och minskat föräldrastöd (6, 19). Tidigare studier visar att ensamstående föräldrar löper ökad risk för försämrad psykisk hälsa och lågt välbefinnande (20, 21), vilket i sin tur kan påverka barns välmående och hälsa (22). Internationella studier visat att barns kontakt med sin pappa över tid tenderar att minska eller till och med upphöra om de bor enbart med sin mamma efter en separation (13).

Vissa författare har menat att växelvis boende kan skydda barn mot potentiella risker med en separation genom att de får fortsatt tillgång till båda föräldrarnas resurser på vardagsbasis och har fortsatt känslomässigt och socialt stöd från båda föräldrarna (8, 16, 23). Andra har kritiserat boendeformen för att frånta barnet en fast punkt i tillvaron, öka exponeringen för föräldrars konflikter och hota den känslomässiga anknytningen till mamman hos små barn (24, 25). Sammantaget är konsekvenserna av växelvis boende bristfälligt studerade och resultaten av de studier som finns pekar åt två håll. Vissa studier finner inga fördelar med växelvis boende jämfört med att bo enbart hos mamman (13, 26) medan andra finner att barn med växelvis boende mår lika bra som barn i intakta familjer (23, 27).

Övergripande syfte Elvis-projektet

Syftet med projektet är att undersöka hälsa, välbefinnande, social situation och känslomässig utveckling i relation till boendeform för barn i olika åldrar. Barn som bor växelvis hos sina föräldrar jämförs med barn i intakta familjer och barn som bor enbart eller mest med en förälder. Även föräldrars erfarenheter av växelvis boende för barn under 4 år beskrivs.

Syfte och genomförande etapp ett

Ett syfte under etapp 1 av Elvis-projektet: "Växelvis boende – ett socialt experiment eller bäst för barnen?" var att kartlägga förekomst av växelvis boende hos ungdomar i årskurs 6 och 9 utifrån en nationell totalundersökning. Ett annat att studera deras psykiska hälsa, livskvalitet, utsatthet för mobbing och tillfredsställelse med skola och föräldrarelationer i relation till boendeform. Detta har genomförts och publicerats. Syftet att initiera datainsamlingen för studie 5, en intervjustudie med föräldrar till barn under 4 år överträffades. Fler föräldrar än beräknat deltog och intervjuerna kunde genomföras i sin helhet då rekryteringen gick avsevärt fortare än beräknat. Preliminära resultat från studien kunde därmed presenteras vid en internationell konferens under våren 2012. Forskargruppen avsåg vidare att etablera sig under denna första etapp och har gjort det genom att knyta en mängd internationella kontakter och genom att berätta om projektet och dess första resultat i svensk och internationell media. Grunden för studierna i 2 & 3 har också lagts då etik-ansökan nu är godkänd. Syftet att beställa material till studie 4 från den norska MorBarn-kohorten har inte genomförts eftersom vi blev tveksamma till materialets kvalitet. Istället har samarbete med en nordisk forskargrupp inletts och vi får tillgång till data på 1200 nordiska barn som insamlats 2011.

Resultat från studie 1- en totalundersökning av unga i årskurs 6 och 9

År 2009 genomfördes en nationell totalundersökning bland barn i årskurs 6 och 9 av Statistiska Centralbyrån på uppdrag av Socialdepartementet. Syftet var att kartlägga den psykiska hälsan hos ungdomarna en enkät besvarades av drygt 172,000 elever i 3,200 skolor. Utifrån dessa data har vi kartlagt förekomst av växelvis boende och studerat ungdomarnas psykiska hälsa, livskvalitet, tillfredsställelse med skola och relationer till föräldrar samt mobbning i relation till deras boendeformer.

Andelen unga i årskurs 6 med separerade föräldrar var 29 procent och i årskurs 9 knappt 34 procent. Så mycket som drygt 10 procent av ungdomarna bor växelvis. Även om de flesta svenska föräldrar har gemensam vårdnad i juridisk bemärkelse (5) så bor betydligt fler enbart eller mest med sin mamma, jämfört med motsvarande boendeformer hos pappan, se tabell 1. Att inte bo alls tillsammans med sin mamma var ovanligt och gällde endast drygt 3 procent medan var tionde ungdom uppgav att de inte bodde med sin pappa. Ytterligare 8 procent bodde mest med sin en av sina föräldrar men hade någon form av boende också hos den andre. Ungefär 13 procent bodde enbart med en av sina föräldrar och den övervägande andelen av dessa hos mamman. Växelvis boende var lika vanligt som att bo enbart med sin mamma.

Det var något vanligare att unga bodde hos en förälder av samma kön men sammantaget var könsskillnaderna i boendemönster mycket små, som visas i tabell 1. Jämfört med sjätteklassarna bodde en något mindre andel av niondeklassarna växelvis. Framför allt var det flickorna i årskurs 9 som i högre utsträckning bodde enbart eller mest med sin mamma. De boendeformerna var tillsammans mer än dubbelt så vanliga för dessa flickor, jämfört med växelvis boende. Detta är i linje med tidigare undersökningar som visat att växelvis boende är vanligaste bland 10–12-åriga barn (28). Tänkbara förklaringar är att de äldre ungdomarna har mindre behov av vardagskontakt med båda föräldrarna och prioriterar boendet efter närhet till skola, fritidsaktiviteter och kamrater.

Växelvis boende var vanligare i skolor där många föräldrar hade hög utbildningsnivå och där få föräldrar var födda i annat land. Barns boendeformer efter skilsmässa varierar alltså i förhållande till såväl etnicitet som socioekonomisk status. Det förefaller som att barn med utlandsfödda eller lågutbildade föräldrar i lägre utsträckning bor med sin pappa om föräldrarna separerat.

Boendeformerna efter en föräldraseparation skilde sig markant mellan barn födda i Sverige och annat land. Växelvis boende var nästan fyra gånger så vanligt hos svensk- som hos utlandsfödda ungdomar. Dessa bodde oftare enbart med sin mamma. En knappt fjärdedel av de utlandsfödda ungdomarna bodde endast delvis eller inte alls med sin pappa. Vi jämförde också svensk- och utlandsfödda barn till invandrade föräldrar och fann att fler av dem som fötts i Sverige bodde med sin pappa efter en separation, jämfört med barn som fötts i annat land. Detta indikerar att utlandsfödda föräldrar över tid anpassar sina boendeformer efter svensk praxis. I praktiken innebär det att pappan blir mer delaktig i barnens vardag.

Även föräldrarnas etnicitet påverkade boendeformen efter en separation, se figur 2. Växelvis boende var vanligast i familjer där båda föräldrarna var födda i Sverige, drygt 12 procent, och minst vanligt i familjer där föräldrarna var flyktingar från Asien, Afrika eller Mellanöstern, där bara en dryg procent bodde så. Också i familjer där föräldrarna var invandrade från andra regioner var boendeformen mindre vanlig än i familjer med svenskfödda föräldrar. Som visas i tabell 1, varierade andelen barn med växelvis boende kraftigt på skolnivå, beroende på hur många barn i skolan som hade utlandsfödda föräldrar. På skolor där minst hälften av barnen hade föräldrar födda i annat land bodde endast drygt 2 procent växelvis medan det var betydligt vanligare att bo enbart med sin mamma.

Undersökningen visar förhållandevis liten variation i ungas boendeformer över landet. Växelvis boende var vanligast bland familjer i storstäderna där drygt 11 procent bodde så, men även i mindre städer, 10 procent, och på landsbygden, 9 procent, var boendeformen vanlig. På skolnivå varierade andel barn med växelvis boende i förhållande till hur stor andel föräldrar som hade eftergymnasial utbildning.

Ungas livskvalitet och psykiska hälsa i relation till boendeform

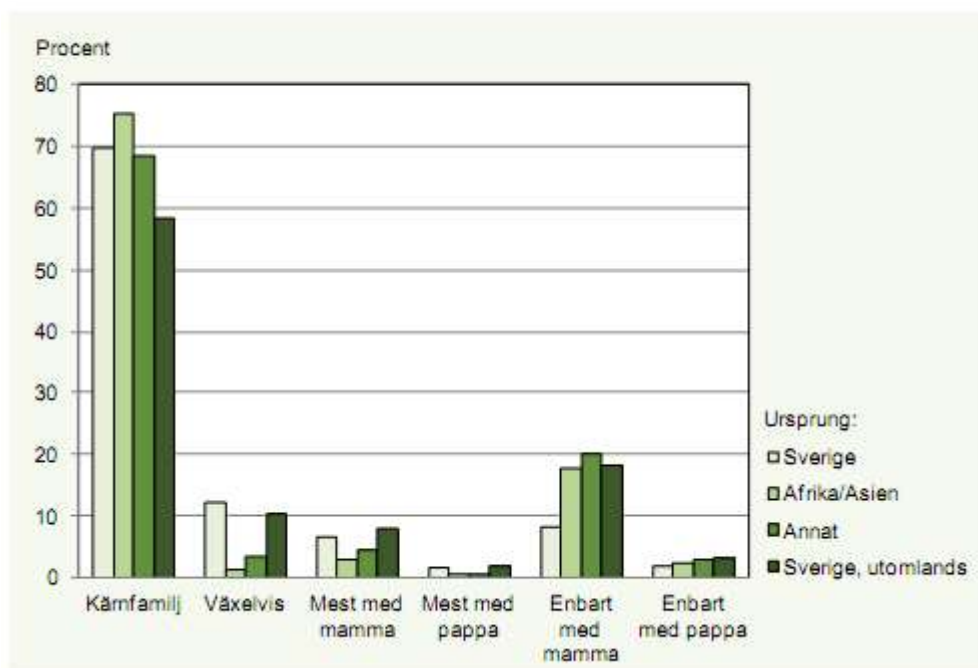
Utfallen i relation till boendeform har i denna studie analyserats med flernivåanalys. I denna analys tas hänsyn till variation på såväl individ- som skolnivå. Samtliga utfallsmatt i studien är validerade och har god reliabilitet. Ungas livskvalitet studerades med Kidscreen-skalan som har utvecklats i ett samarbete mellan europeiska forskare. Såväl sociala som psykologiska aspekter av livskvalitet mäts i 52 delfrågor. Psykisk hälsa och problem av barnpsykiatrisk karaktär mättes med den välkända SDQ-skalan (Strengths and Difficulties Questionnaire) där cut-off >20 användes för barnpsykiatriska problem. Psykosomatiska

problem mättes med skalan "Psykosomatiska problem" och sänkt sinnesstämning med en delskala från SDQ. Tillfredsställelse med egna ekonomiska resurser och föräldrarelationer mättes med delskalor ur Kidscreen, liksom skoltillfredsställelse och mobbning. I samtliga analyser utgjorde barn i kärnfamilj referensgrupp. De linjära utfallsmåtten z-transformerades för att möjliggöra jämförelser med andra studier. Dessa studerades med linjär flernivå-analys medan vi använde logistisk flernivå-analys för de binära utfallsmåtten. Samtliga cut-offer är satta enligt rekommendationer i befintlig litteratur. Vi kontrollerade för en mängd variabler på individ- och skolnivå. Som visas i tabell 2-4 hade de flesta av dessa mycket liten betydelse. Tillfredsställelse med relationen till föräldrarna och de egna ekonomiska resurserna påverkade dock, se vidare tabell 2-4. Mönstret i ungas livskvalitet och psykiska hälsa i relation till boendeform var påfallande samstämmiga och likartade för samtliga studerade utfall, se tabell 2-4. Jämfört med unga i kärnfamiljer löpte de med separerade föräldrar ökad risk för både sänkt livskvalitet och för lägre tillfredsställelse med relationerna till föräldrarna men också för sämre psykisk hälsa i form av sänkt sinnesstämning, psykosomatiska problem och problem av barnpsykiatrisk karaktär. I relation till unga i kärnfamilj var risken förhöjd för unga med separerade föräldrar i samtliga tre boendeformer men i betydligt lägre utsträckning för dem i växelvis boende. De unga som bodde med enbart en av sina föräldrar rapporterade genomgående mest problem och lägst välbefinnande. Såväl psykisk hälsa och livskvalitet av social och psykologisk karaktär var alltså mer gynnsam hos ungdomarna som bodde växelvis medan de som bodde enbart med en av föräldrarna genomgående hade ökad risk för psykisk ohälsa, sänkt livskvalitet, psykosomatiska besvär och social eller skolmässig otillfredsställelse.

Tabell 1. Sociodemografiska förhållanden i relation till boendeform angivna i procent

	Boendeform						Summa
	Kärn- familj	Växelsvis boende	Mest med mamma pappa		Enbart med mamma pappa		
<i>Kön</i>							
Pojke	69,2	10,9	6,1	1,5	9,9	2,5	100
Flicka	68,1	10,1	6,8	1,2	12,0	1,9	100
<i>Årskurs</i>							
Årskurs 6	70,9	11,2	6,3	1,1	8,9	1,6	100
Årskurs 9	66,5	9,9	6,5	1,6	12,8	2,7	100
<i>Region</i>							
Storstad	68,2	11,5	5,8	1,2	11,4	1,9	100
Mellanstor stad	68,5	10,5	6,7	1,4	10,7	2,1	100
Mindre ort	69,4	9,0	6,7	1,6	10,7	2,6	100
<i>Födelseland</i>							
Sverige	68,5	11,2	6,7	1,4	10,1	2,1	100
Annat land	70,4	2,8	3,6	0,6	19,9	2,8	100
<i>Andel i skolan med utländsk bakgrund</i>							
0–10%	68,9	11,2	6,6	1,4	9,7	2,2	100
11–50%	66,8	9,3	6,3	1,2	14,2	2,2	100
>50%	74,1	2,5	3,6	0,7	16,7	2,4	100
<i>Andel i skolan där minst en förälder har eftergym- nasial utbildning</i>							
0–40%	67,6	8,3	6,4	1,5	13,5	2,8	100
41–60%	68,2	11,0	6,7	1,4	10,6	2,1	100
61–100%	70,2	12,8	6,0	1,1	8,3	1,6	100
Alla	67,9	10,4	6,3	1,4	10,8	2,2	100
Antal	114 829	17 600	10 740	2 291	18 313	3 637	167 410

Den ungas egna ekonomiska resurser och föräldrarelationer visade sig dock vara betydelsefulla för hur unga mätte psykisk och upplevde sin livskvalitet. Kontroll för dessa faktorer medförde att överrisken för problem av barnpsykiatrisk karaktär hos unga i växelvis boende inte längre var signifikant. Också i relation till de andra utfallen minskade riskerna hos unga med separerade föräldrar i samtliga boendeformer vid kontroll för dessa faktorer, även om de fortfarande var statistiskt signifikanta. Vid kontroll för både den ungas ekonomiska resurser och föräldrarelationer fanns det inte längre några skillnader i risk för sänkt livskvalitet mellan ungdomarna med separerade föräldrar i de olika boendeformerna. I analysen av nedsatt sinnesstämning minskade skillnaderna mellan unga i olika boendeformer betydligt vid kontroll av relationer till föräldrarna. Tillfredsställelse med dessa förefaller alltså ha stor betydelse för ungas sinnesstämning.

Figur 2 Boendeformer hos unga i förhållande till föräldrars ursprungsland

Tillfredsställelse med relationerna till föräldrarna analyserades också separat för att undersöka om ungas tillfredsställelse med föräldrakontakten hängde samman med huruvida de bodde tillsammans med båda föräldrarna eller inte. Skattningen gällde hur ungdomen upplevt relationen under den senaste veckan och de fick själva avgöra om det var relationen till en eller båda föräldrarna som bedömdes. Resultaten visade ett samband mellan att bo tillsammans med sina föräldrar och att skatta kontakten med dessa positivt. Barnen i kärnfamiljer upplevde föräldrarelationerna som mest positiva. Bland dem med separerade föräldrar ökade chansen för positiva föräldrarelationer om ungdomen bodde med båda sina föräldrar, se tabell 4 och figur 3. De unga med växelvis boende skattade föräldrarelationerna som endast något sämre än de i kärnfamilj medan de som bodde med enbart en förälder hade störst risk att skatta föräldrarelationen som negativ. Även här påverkades riskestimaten i mycket liten utsträckning av kontroll för faktorer på individ- och skolnivå.

Tabell 2 Problem av barnpsykiatrisk karaktär enligt total problempoäng på SDQ och nedsatt sinnesstämning (z--värde) hos barn i årskurs 6 och 9. Oddskvot (OR) respektive b-koefficient (b).

	Problem av barnpsykiatrisk karaktär (OR)					Nedsatt sinnesstämning (b)				
	Mo.1	Mo. 2	Mo. 3	Mo. 4	Mo. 5	Mo.1	Mo. 2	Mo. 3	Mo. 4	Mo. 5
Elevnivå										
Boendeform										
Kärnfamilj (ref)	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
Växkelvis	1,20***	1,23***	1,09*	1,07	1,03	0,15***	0,15***	0,09***	0,06***	0,05***
Mest med en förälder	1,78***	1,77***	1,34***	1,24***	1,15**	0,29***	0,28***	0,17***	0,08***	0,06***
Enbart med en förälder	2,39***	2,11***	1,51***	1,47***	1,30***	0,35***	0,33***	0,18***	0,11***	0,08***
Ekonomiska resurser			2,08***		1,55***			0,36***		0,15***
Föräldrelationer				2,31***	1,96***				0,59***	0,59***

Problem av barnpsykiatrisk karaktär enligt SDQ: Mätvärdena är beräknade med logistisk regression (random intercept modell i två nivåer). Referensgruppen (ref), som har mätvärdet 1, är elever som bor i kärnfamilj. Nedsatt sinnesstämning (z--värde): Mätvärdena är beräknade med linjär regression (random intercept modell i två nivåer). Referensgruppen (ref), som har mätvärdet 0, är elever som bor i kärnfamilj. I analysen ingår 112 746 individer på 2 596 skolor. Modell 2–5 är justerad för följande faktorer på individnivå: kön, årskurs, utländskt ursprung, samt på skolnivå: region, andel i skolan där minst en förälder har eftergymnasial utbildning och andel i skolan som bor i kärnfamilj.

*** Signifikant på 0,1%-nivå. ** Signifikant på 1%-nivå. * Signifikant på 5%-nivå

Tabell 3 Sänkt livskvalitet (z--värde) och psykosomatiska besvär (z--värde) hos barn i årskurs 6 och 9. B-koefficient.

	Sänkt livskvalitet					Psykosomatiska besvär				
	Mo.1	Mo. 2	Mo. 3	Mo. 4	Mo. 5	Mo.1	Mo. 2	Mo. 3	Mo. 4	Mo. 5
Elevnivå										
Boendeform										
Kärnfamilj (ref)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Växkelvis	0,19***	0,18***	0,09***	0,07***	0,04***	0,14***	0,14***	0,08***	0,07***	0,05***
Mest med en förälder	0,35***	0,33***	0,17***	0,09***	0,04***	0,28***	0,26***	0,16***	0,12***	0,10***
Enbart med en förälder	0,40***	0,38***	0,16***	0,12***	0,04***	0,33***	0,30***	0,17***	0,14***	0,10***
Ekonomiska resurser			0,54***		0,29***			0,32		0,17***
Föräldrelationer				0,74***	0,62***				0,45***	0,38***

Mätvärdena är beräknade med linjär regression (random intercept modell i två nivåer). Referensgruppen (ref), som har mätvärdet 0, är elever som bor i kärnfamilj. I analysen ingår 112 746 individer på 2 596 skolor. Modell 2–5 är justerad för följande faktorer på individnivå: kön, årskurs, utländskt ursprung, samt på skolnivå: region, andel i skolan där minst en förälder har eftergymnasial utbildning och andel i skolan som bor i kärnfamilj.

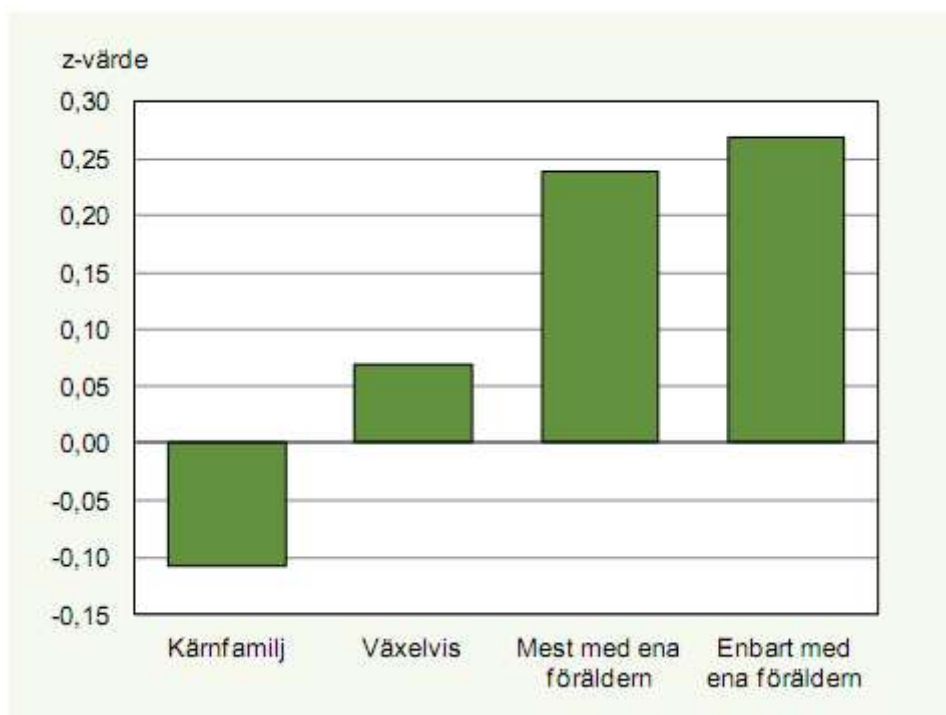
*** Signifikant på 0,1%-nivå. ** Signifikant på 1%-nivå. * Signifikant på 5%-nivå.

Tabell 4 Bristande tillfredsställelse med relationen till föräldrarna (Z-värde) hos barn i årskurs 6 och 9. B-koefficient.

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Elevnivå			
Boendeform			
Kärnfamilj (ref)	0	0	0
Växelsvis	0,16***	0,15***	0,08***
Mest med ena föräldern	0,34***	0,33***	0,20***
Enbart med ena föräldern	0,37***	0,36***	0,19***
Ekonomiska resurser			0,41***

Mätvärdena är beräknade med linjär regression (random intercept modell i två nivåer). Referensgruppen (ref), som har mätvärdet 0, är elever som bor i kärnfamilj. I analysen ingår 112 746 individer på 2 596 skolor. Modell 2–3 är justerad för följande faktorer på individnivå: kön, årskurs, ursprung, samt på skolnivå: region, andel i skolan där minst en förälder har eftergymnasial utbildning (kontinuerlig variabel) och andel i skolan som bor i kärnfamilj (kontinuerlig variabel).

*** Signifikant på 0,1%-nivå.

Figur 3 Bristande tillfredsställelse med relationen till föräldrarna enligt delskala i Kidscreen

Mobbning och skoltillfredsställelse i relation till boendeform

Risken för att tillhöra den andel unga som upplevde lägst tillfredsställelse med sin skolsituation var högst bland de som bodde enbart med en av sina föräldrar. Dessa löpte dubbelt så hög risk som de i kärnfamilj medan de som bodde växelvis hade något förhöjd risk, se tabell 5. Samma mönster gällde risken att bli mobbad, tabell 6. Här var risken för unga som bodde med en av

föräldrarna förhöjd med 50 procent jämfört med dem i kärnfamilj medan överrisken för dem i växelvis boende var cirka 10 procent.

Tabell 5 Risk för bristande tillfredsställelse med skolsituationen hos unga i olika boendeformer presenterade som andel, procentuell andel, oddskvoter och 95 % konfidensintervall, N=161797

	Alla n	Bristande skolsituation n	%	Ojusterad analys		Justerad analys	
				OR	95% KI	OR	95% KI
Kärnfamilj	111 082	11 611	10,5	1		1	
Växelvis boende	170 033	2 254	13,2	1,31	1,25–1,37	1,30	1,24–1,37
Mest med ena föräldern	12 598	2 150	17,1	1,76	1,68–1,85	1,71	1,62–1,80
Enbart med ena föräldern	21 084	4 152	19,7	2,10	2,02–2,18	1,94	1,87–2,03

Bristande skolsituation avser dem som har en sammanlagd poäng på delskalan för bristande skolsituation i KIDSCREEN som motsvarar den 90:e percentilen eller däröver. Mätvärdena är beräknade med logistisk regression. Referensgruppen (ref), som har mätvärdet 1, är elever som bor i kärnfamilj. I analysen ingår 161 797 individer. Justerad analys är justerad för kön, ålder och utländskt ursprung.

Tabell 6 Risk för mobbning hos unga i olika boendeformer presenterade som andel, procentuell andel, oddskvoter och 95 % konfidensintervall, N=164957

	Alla n	Utsatta för mobbning n	%	Ojusterad analys		Justerad analys	
				OR	KI	OR	KI
Kärnfamilj	113 189	12 003	10,6	1		1	
Växelvis boende	17 360	1 988	11,5	1,09	1,04–1,15	1,10	1,04–1,15
Mest med ena föräldern	12 848	1 711	13,3	1,30	1,23–1,38	1,31	1,24–1,38
Enbart med ena föräldern	21 560	3 229	15,0	1,49	1,42–1,55	1,50	1,43–1,56

Mätvärdena är beräknade med logistisk regression. Referensgruppen (ref), som har mätvärdet 1, är elever som bor i kärnfamilj. I analysen ingår 161 797 individer. Justerad analys är justerad för kön, ålder och utländskt ursprung.

Preliminära resultat från Studie 5, intervjuundersökningen med föräldrar till barn under 4 år

Anmälan till studien har gjorts via projektets hemsida. Inbjudan om att delta har spridits i både lokaltidningar och riskpress, vilket gjort att vi fått deltagare från hela landet. Urvalet är inte representativt utan kommer att användas kvalitativt för att ge en första beskrivning av hur svenska småbarnsfamiljer organiserar växelvis boende. Vidare ger studien en beskrivning av hur föräldrar upplever att växelvis boende fungerar för dem själva och för deras barn. Vi har intervjuat 25 mammor och 15 pappor. I denna rapport redovisar vi några preliminära resultat, illustrerade av citat från intervjuerna. Analys av intervjumaterialet kommer att färdigställas

under hösten 2012 vid beslut om fortsatt finansiering. Detta blir den första vetenskapliga studien av växelvis boende för små barn i Sverige, en boendeform som ifrågasätts för barn i den här åldern.

Växelvis boende med små barn kan organiseras på många olika sätt. Föräldrarna beskriver ofta hur de prövat sig fram till en lösning som passar.

”En vecka är lång tid i ett så litet barns värld så vi bestämde oss för att han skulle bo 2-3 nätter och sen flytta så att han skulle fatta grejen med att byta. Men vi märkte att det blev jobbigt för honom med så mycket avsked. Efter det bodde han en hel vecka, och det gick mycket bättre.” (Mamma)

”Vi körde så att den ena hade 2-3 nätter och sen lämna man över och så hade den andra 2-3 nätter och så har det fortsatt.” (Pappa)

Bland deltagarna i studien finns såväl föräldrar som har växelvis boende för att båda parter varit överens om att detta varit den bästa lösningen för dem, men också dem som dömts till växelvis boende eller där vårdnadstvist pågår.

”Jag sa att vi skulle dela lika, men då sa mitt ex att barn ska vara med sin mamma och att jag verkar obildad” (Pappa)

”Vi valde växelvis för att det fanns inget annat alternativ.” (Mamma)

”Jag tycker att växelvis boende ska vara normen. De vuxna problemen får man lösa i ett annat forum. Barnet måste vara viktigast. Allt bör vara fördelat så jämt som möjligt.” (Mamma)

Föräldrarna beskriver positiva saker med växelvis boende för dem som föräldrar, som att man får avlastning och egen tid, medan svårigheterna ofta handlar om saknad.

”Tror det är mest jag som far illa av det. För att man alltid velat ha en kärnfamilj och jag trodde att jag hade skapat den drömmen som jag ville ha, sen blev det inte så.” (Pappa)

”Nackdelen är att man får reducerad tid med sitt barn, det är inte alls roligt!”
(Mamma)

En del föräldrar beskriver hur de oroar sig för hur barnen ska ta det, samtidigt som de ser att barnen har det bra. Många betonar fördelarna med att barnen får tillgång till båda sina föräldrar. Några föräldrar beskriver reaktioner från barnen i perioder. De har svårt att avgöra om reaktionerna hör till barnets ålder och personlighet eller om de handlar om separationen eller boendet.

”Jag tror faktiskt inte att barnen tycker att det är så väldigt jobbigt. Nu har de börjat vänja sig. Det har varit värre. Dom vet att det är varannan vecka hos mamma och varannan vecka hos pappa”. (Pappa)

”Tänker ofta på hur hon ska formas och att det ska få konsekvenser, då får jag dåligt samvete för det. (...). Men man har ju inget att jämföra med, vi vet ju inte hur det skulle se ut om vi inte hade separerat.” (Pappa)

”I början hade han det ganska jobbigt, att jag till exempel fick komma över och natta för att hon inte kunde.” (Pappa)

Bilden av samarbetet mellan föräldrarna varierar stort mellan deltagande föräldrar. För några är det självklart att föräldraskapet är fortsatt gemensamt med tät kontakt mellan parterna. De gör saker tillsammans med barnet eller umgås vid bytena för att på så sätt underlätta för barnet att få ihop sina världar. Trots en konfliktfylld relation eller starka åsikter om den före detta partnern väljer vissa föräldrar ändå fortsatt tät kontakt. De är överens om att särskilja föräldrarelationen från konfliktzonerna. Andra minimerar istället kontakten för att undvika öppna konflikter. Några föräldrar beskriver hur de anpassar sina aktiviteter med barnet utifrån hur den andra förälderns vecka sett ut.

”Vi har kommit överens om att alltid ringa varandra först ifall man behöver barnvakt. Det ska alltid vara mamma och pappa först.” (Mamma)

”Vi försöker vara ganska generösa med [att dela med oss till den andra] vad som hänt under dagen.” (Pappa)

”Mina krav har varit att dela på allt med boende, bidrag och dagisavgift. Alla de grejerna har mitt ex vägrat diskutera, och det med barnbidrag och så måste godkännas av båda för att delas.” (Pappa)

Om ni hade bättre relation, skulle ni prata mer om sonen då? ”Det är nog mycket möjligt. Då kanske man hade vågat prata mer om vad hon har för regler och så.” (Pappa)

Våra preliminära analyser visar att föräldrar som kan samarbeta verkar mer nöjda med det växelvisa boendet, vilket man också kan förvänta sig. Föräldrar med lågt förtroende för den andra föräldern, bristfällig kontakt eller fortsatt starka känslor kring separationen föreföll mer otillfredsställda. Flertalet föräldrar i studien menar att växelvis boende var det enda alternativ de övervägde efter separationen. Men det finns också de som undrar om det är det bästa för barnet. Vissa mammor jämför huvudsakligen växelvis boende med att barnet annars skulle bo mer hos dem. En del uttrycker att de skulle vilja ha barnet hos sig hela tiden. Bland papporna tycks det vanligare att jämföra växelvis boende med att vara en ”helg-pappa”. Där framstår växelvis boende som det överlägsna alternativet. Flera pappor beskrev också stark oro för att mista rätten att vara med sina barn. Även pappor som haft växelvis boende sedan separationen beskrev hur de kände sig utelämnade till barnets mammas godtycke.

Jämförelse med tidigare studier

Studie 1 visar att risken för psykisk ohälsa var högre för ungdomar med separerade föräldrar jämfört med dem i kärnfamilj, vilket är i linje med tidigare forskning (12-14, 16). Så mycket som 87 procent av de svenska ungdomarna i årskurs 6 och 9 bor med båda sina föräldrar i någon mån. Andelen pojkar som bodde med sin pappa åtminstone ibland var 92 procent. Pappors frånvaro i barns liv efter en separation är alltså betydligt mindre i dagens Sverige än tidigare (28). Det innebär att svenska pojkar i mindre utsträckning förlorar kontakten med sin pappa, som är viktig för deras identitetsutveckling (29). Våra resultat pekar på att växelvis boende är vanligare bland högutbildade föräldrar, vilket är i linje med tidigare studier som

visat att föräldrar i familjer med växelvis boende förutom hög utbildning också ofta har dubbla inkomster (8-10, 30).

Barnen och ungdomarna med växelvis boende rapporterade genomgående bättre psykisk hälsa och högre livskvalitet än de som bodde mest eller enbart med en av sina föräldrar. Tidigare internationella studier har visat att barn med växelvis boende antingen mår lika bra som de i kärnfamilj (23, 27) eller inte funnit några skillnader i välbefinnande och anpassning hos barn i olika boendeformer efter en separation (10, 13). Skillnaderna har i de fallen förklarats av familjernas ekonomiska omständigheter. I vår studie kontrollerade vi så långt det var möjligt för denna faktor och fann att ungdomarnas egen ekonomi påverkade livskvalitet och hälsa, men inte helt kunde förklara den högra livskvaliteten och hälsan hos ungdomarna som bodde växelvis. Vi undersökte då vidare i vilken mån tillfredsställelsen med föräldrarelationerna förklarade skillnaderna i livskvalitet och hälsa hos unga i olika boendeformer. Vi fann att dessa spelar stor roll men inte räckte som förklaring till skillnaderna.

Trots dessa justeringar kan det ändå vara så att barnen med växelvis boende generellt har föräldrar som är mer resursstarka eller har lägre konfliktnivå, vilket i sig är gynnsamt för deras välmående. Bland de unga som bor mest eller enbart med ena föräldern kan det också finnas familjer där en förälder tvingats avstå från att ha sitt barn boende hos sig av sociala, ekonomiska eller ohälsorelaterade skäl. Detta kan då vara en del av förklaringen till den sämre hälsan och livskvaliteten hos dessa ungdomar. Tolkade med försiktighet indikerar dock våra resultat att växelvis boende, trots det praktiska omaket, förefaller gynnsamt för de ungas tillfredsställelse med liv, familj och skola.

De preliminära resultaten från Studie 5, intervjustudien med småbarnsföräldrar, visar att växelvis boende med de yngsta barnen kan organiseras på många olika sätt och att många föräldrar beskriver att de anpassat boendet efter vad de upplever som barnets behov. Ett fungerande samarbete mellan föräldrarna underlättar för växelvis boende. Tidigare studier har visat att föräldrar kan skatta samarbete som välfungerande också i fall där relationen mellan föräldrarna inte är vänskaplig (31). I vår studie gav en del föräldrar en bild av hur man lyckats frigöra föräldrasamarbete från övriga konflikter, medan andra föräldrar redogjorde för ett bristande samarbete till följd av konflikter. De preliminära resultaten visar att de flesta föräldrar i studien är nöjda med växelvis boende. Det finns också indikationer på att skillnader i föräldrars tillfredsställelse med växelvis boende i stort kan bero på hur väl samarbetet

fungerar, men också att det kan finnas olika faktorer som påverkar hur mammor och pappor bedömer hur väl det fungerar. Studier från Australien har visat att pappor som har barnen växelvis är mer nöjda med detta än mammor som har barnen växelvis (32, 33). Intervjuerna i Lill-Elvis pekar på att fler mammor jämför växelvis boende med att barnet skulle bo hos dem heltid, medan det kan vara vanligare att papporna jämför med en roll som helgpappa.

Disponering av resurser i etapp 1

De medel som beviljats för etapp 1 har huvudsakligen använts till lön för Malin Bergström och Emma Fransson, i enlighet med tidigare kostnadsspecifikation. Två etikansökningar har betalats istället för en planerad och inköp av ett dataset som budgeterats har inte gjorts ännu eftersom etikansökan just godkänts och slutbetalningen ännu inte erhållits. Deltagandet i vetenskaplig konferens delbetalades av projektet men finansierades även via resebidrag från KI-fonder, Karolinska Institutet.

Kommande studier

Studie 1- den nationella totalundersökningen

Ett vetenskapligt manuskript föreligger och kommer att submitteras till vetenskaplig tidskrift i oktober/november 2012.

Färdigställandet av Studie 5

I tidsplanen för etapp 1 angavs att rekrytering och intervjuer skulle påbörjas för att under etapp 2 uppnå ett material med 15 mammor och 15 pappor. Rekryteringen har gått fortare än förväntat och ett intervjumaterial med 15 pappor och 25 mammor har redan samlats in och analyserna påbörjats. Fortsatt analysarbete planeras under hösten 2012 under förutsättning att vi beviljas fortsatt finansiering.

Studie 2 och 3

Etikansökan för dessa två studier är beviljad i augusti 2012. Studierna baseras på SCBs årliga intervjuundersökning (Barn-ULF) där en studie ska undersöka levnadsvillkor, socialt liv och skolsituation hos barn mellan 10 till 18 år med växelvis boende, i intakta familjer och som enbart bor med en förälder (studie 2). Den andra studien ska undersöka känslomässigt välbefinnande, stress och föräldrarelationer hos ungdomar 10-18 år med växelvis boende, i intakta familjer och som enbart bor med en förälder (studie 3).

Intervjuer från år 2007-2011 kommer att användas, vilket innebär cirka 5000 barn. Enligt SCB har 500 av dessa växelvis boende. Barnens svar i Barn-ULF länkas till föräldrarnas svar

i ULF-undersökningen. Information om föräldrars inkomst, utbildning, och levnadsomständigheter kan inkluderas i analyserna. Föräldrars psykiska och fysiska hälsa och livsstil/hälsobeteenden kan påverka barnet hälsa och välmående, varför analyser med sådana mediatorer planeras.

Enligt tidsplanen för etapp 1 skulle data till studie 2 och 3 beställas under våren 2012. Detta sköts upp eftersom SCB ändrat praxis och krävde etiktillstånd innan data lämnas ut. En etikansökan har därför gjorts och godkändes i slutet av augusti 2012. Data kan nu beställas från SCB. Eftersom reglerna för länkning mellan föräldra- och barnmaterialet ändrats måste detta material beställas *omgående*. Så fort vi får vidare finansiering beviljad kommer det att ske. Senare i höst kommer det länkade materialet inte längre vara tillgängligt.

Studie 4 (ny databas)

Den tidigare planerade studie 4 avsåg att bearbeta data från den norska MorBarn-kohorten. Detta material har dock vissa brister, såsom stort bortfall. Vi har därför inlett samarbete med en nordisk forskargrupp och ska istället använda data från studien *Barns hälsa och välfärd i Norden*, insamlat 2011. Vi kommer här att fokusera på de minsta barnen, 2-10 år, men också studera barn mellan 11-18 år. Barn med växelvis boende kommer att jämföras med barn i kärnfamilj samt de som bor endast med en förälder. Vi kommer att undersöka psykosomatiska symtom, socialt fungerande och psykisk hälsa enligt SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire). Data är beställt och beräknas att vara oss tillhanda under september 2012.

Barns hälsa och välfärd i Norden består av fem slumpvisa urval av barn från länderna Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige där utskick gjorts av respektive lands motsvarighet till Statistiska Centralbyrån. Uppskattningsvis kommer cirka 9500 barn att ingå i 2011 års undersökning. Baserat på tidigare studier och förhållanden i respektive land, uppskattar vi att minst 500 av dessa barn har växelvis boende.

Referenser

1. Bergström M. Barn med växelvis boende. Socialstyrelsen, 2012.
2. Växelvis boende ökar bland skilsmässobarn. Statistiska centralbyrån, 2009.
3. Proposition, (1997/98:7).
4. (1997/98:LU12).
5. Regeringskansliet. Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar samt en språklig och redaktionell översyn av 6 kap. föräldrabalken. In: Justitiedepartementet, editor.: Faktadirekt 1999.
6. Kelly JB. Children's Living Arrangements Following Separation and Divorce: Insights From Empirical and Clinical Research. *Fam Process*. 2007;46:35-52.
7. Statistics Sweden. Social Welfare Statistics Unit. Children's social relationships www.scb.se; 2011.
8. Skjørten K. Barlindhaug R. Lidén H. Delt bosted for barn. Oslo: Gyldendal akademisk; 2007.
9. Melli M. Brown PR. Exploring a new family form- The shared time family. *International journal of Law, Policy and the Family*. 2008;22:231-69.
10. Spruijt E. Duindam V. Joint Physical Custody in The Netherlands and the Well-Being of Children. *Journal of Divorce & Remarriage* 2010;51(1):65-82.
11. Unicef Sverige. Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter. Stockholm: <http://unicef.se/barnkonventionen>; 2009 [cited 2011 25 Nov.].
12. Sourander A. Niemelä S. Santalahti P. Helenius H. Piha J. Changes in psychiatric problems and service use among 8-year-old children: a 16-year population-based time-trend study. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2008;47:317-27.
13. Bjarnason T. Bendtsen P. Arnarsson AM. Borup I. Iannotti RJ. Löfstedt P. Haapasalo I. Niclasen B. Life Satisfaction Among Children in Different Family Structures: A Comparative Study of 36 Western Societies. *Children & Society*. 2010.
14. Naevdal FTF. Residence arrangements and well-being: A study of Norwegian adolescents. *Scandinavian Journal of Psychology*. 2004;45:363-71.
15. Ängarne-Lindberg T. Wadsby M. Fifteen years after parental divorce: mental health and experienced life-events. *Nordic Journal of Psychiatry*. 2009(1):32-43.
16. Breivik K. Olweus D. Children of divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology*. 2006;47:61-74.
17. Malone PS. Lansford JE. Castellino DR. Berlin LJ. Dodge KA. Bates JE. Pettit GS. Divorce and Child Behavior Problems: Applying Latent Change Score Models to Life Event Data. *Struct Equ Modeling*. 2004;11(3):401-23.
18. Spruijt EDV. Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the Netherlands. *Journal of Divorce and Remarriage*. 2005;43:141-56.
19. Kelly JB. Emery RE. Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives. *Family Relations*. 2003;52:352-62.
20. The Swedish Government Office. Joint custody for unmarried parents and a revision of language and editing of chapter 6: The family code. In: Justice TCo, editor. Stockholm: FaktaDirekt; 1999.
21. Ringbäck Weitoft G. Lone parenting, socioeconomic conditions and severe ill-health: longitudinal register-based studies Umeå University; 2003.
22. Oldehinkel AJ, Ormel J, Veenstra R, De Winter AF, Verhulst FC. Parental divorce and offspring depressive symptoms: Dutch developmental trends during early adolescence. *Journal of Marriage and Family*. 2008;70(2):284-93.
23. Bauserman R. Child Adjustment in Joint-Custody Versus Sole-Custody Arrangements: A Meta-Analytic Review. *Journal of Family Psychology*. 2002;16(1):91-102.

24. Socialstyrelsen. Växelvis boende för små barn- utvecklingspsykologiska aspekter. Stockholm: 2001.
25. Fehlberg B. Smyth B. Maclean M. Roberts C. Legislating for Shared Time Parenting after Separation: A Research Review

Int J Law Policy Family 2011;25(3):318-37.
26. Smyth B. A 5-year retrospective of post-separation share care research in Australia. Journal of Family Studies. 2009;15(1):36-59.
27. Jablonska B. Lindberg L. Risk behaviours, victimisation and mental distress among adolescents in different family structures. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol. 2007;42(8):656-63.
28. Barns sociala relationer. Statistiska Centralbyrån, 2011 Contract No.: 119.
29. Kelly JB. Wallerstein JS. The effects of parental divorce: Experiences of the child in early latency. American Journal of Orthopsychiatry. 1976;46(1):20-32.
30. Smyth B. Caruana C. Ferro A. Fifty-fifty care. Melbourne: Australian Institute of Family Studies, 2004 Contract No.: Research Report no.9.
31. Parenting dynamics after separation. A follow-up study of parents who separated after the 2006 family law reforms. Australian Institute of Family Studies, 2011.
32. Fehlberg B, Millward C, Campo M. Shared post-separation parenting: Pathways and outcomes for parents. Family Matters. 2010(86):33-9.
33. McIntosh J, Smyth B, Kelahar M, Wells Y, Long C. Post-separation parenting arrangements and developmental outcomes for infants and children. Collected reports. . 2010.